

اهمیت مسئول فنی داروخانه

مدیریت نظارت بر دارو و مواد مخدر

دارو به عنوان یکی از مهم ترین اجزای تشخیص، پیشگیری و درمان بیماری ها بکار می رود و بر همین اساس همیشه مجموعه ای از فرآیند ها بر تولید، واردات، نگهداری، توزیع و عرضه دارو جهت فقط ایمنی و تضمین سلامت و کیفیت آن در کشورها حاکم است.

چنانچه دارو به نحو علمی و اصولی تولید، نگهداری، توزیع و به فروش رسانیده نشود، نه تنها در دستیابی به شاخص های کمی و کیفی سلامت جامعه تاثیر نامطلوب می گذارد، بلکه می تواند سبب بروز اختلالات و گرفتاری های جدی و تهدید کننده ای در جامعه، محروم ماندن از درمان و حتی مرگ بیمار گردد.

بدین ترتیب نقش و جایگاه خدمات داروسازان به عنوان یکی از ارکان اصلی زنجیره درمان بیماران، قطعاً بی بدیل است.

طبق ماده ۲ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی، دارویی، مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴/۳/۲۹، امور فنی داروخانه باید بوسیله کسانی که با نام مسئول فنی معرفی شده اند انجام گیرد و وزارت بهداشت؛ درمان و آموزش پزشکی مکلف است به منظور ارائه خدمات صحیح پزشکی، دستورالعمل های لازم و ضوابط نظارت فنی را تدوین نماید. لذا در این خصوص شرح وظایف مسئول فنی داروخانه ها در آئین نامه داروخانه ها، منشور حقوق بیمار و دستورالعمل نحوه اخذ تعرفه فنی داروخانه تدوین و ابلاغ گردیده است. ضوابط ابلاغی نمایانگر آن است که کلیه این خدمات درمانی بوده و اصولاً نمی توان بین ارائه خدمات درمانی و دارویی تفکیکی قائل شد و در ثانی چنانچه خدمات ذکر شده در طرح پیوست درمانی در نظر گرفته نشود، عملاً ماده ۲ قانون مربوط به مقررات پزشکی دارویی و ... در خصوص الزام حضور مسئول فنی در داروخانه نقض شده و منجر به این خواهد شد که داروسازان در داروخانه حضور نیابند و در نتیجه چیزی جز به خطر افتادن سلامت مردم و خدشه دار شدن چهره علمی کشور در مقایسه با تمام دنیا نخواهد بود.

مهمترین وظایف مسئول فنی با رعایت ایجاد تعهد قانونی، تخصصی و اخلاقی داروساز در محیط داروخانه به شرح زیر می باشد :

۱) اولین دید داروساز در محیط جرفه ای خود آن است که به صلاح بیمار و سلامت جامعه بنگرد و در چرخه عرضه دارو در داروخانه، داروساز با کنترل مصرف داروها و بیماریهای عمومی و مُزمن نقش مؤثری در مراقبتهای سلامت و پشتیبانی شیوه های زندگی سالم ایفا می نماید.

۲) با توجه به مراحل عرضه دارو در داروخانه (روند نسخه پیچی) و وظیفه مراقبتی مسئول فنی (داروساز واجد شرایط قانونی) در تمامی جنبه های بررسی نسخه، عرضه دارو و مشورت با بیمار مرتبط می شود. سطح دقیق مراقبتهای جرفه ای که از داروساز انتظار می رود شامل مهارتهایی است که به عنوان وظیفه و ابراز شایستگی وی در کلیه مراحل بررسی اولیه نسخه، اقدامات لازم در جهت درمانهای ضروری، اشتباهات یا ابهامات دارودرمانی، جمع آوری درست و برجسب زنی مناسب، تهیه توصیه ها و اطلاعات صحیح مصرف تأثیرگذار خواهد بود.

۳) داروساز به خاطر دقت در روند نسخه پیچی فرآورده های دارویی، قدرت درج دستور صحیح مصرف پاسخگو بوده است ولی نمیتواند تنها به عنوان محل عرضه و تأمین دارو عمل کند! فرد داروسازی که بالقوه دارودرمانی را میداند می تواند آسیبهایی احتمالی دارودرمانی را پیش بینی کند و در محافظت از سلامت بیمار پاسخگو باشد. نسخه پیچی شامل مراحل مختلفی است: بررسی اولیه نسخه، اقدامات لازم در جهت درمانهای از قلم افتاده، اشتباهات و یا ابهامات، جمع آوری درست و آماده سازی داروها با برجسب مناسب، تهیه توصیه ها و اطلاعات مناسب.

هر بخش خود شامل تعدادی مرحله است که به اطلاعات، مهارت ها و شایستگی مشخص نیاز دارند. داروساز دارای مسئولیت قابل توجهی در زمان پیچیده شدن نسخه است. مسئولیتی که با این حقیقت که پزشک ممکن است اشتباه کرده باشد، نادیده گرفته نمی شود. آنها وظیفه دارند که ارزیابی مستقلی از نسخه داشته باشند که نیاز به توانایی تفسیر دقیق و

سنجش نسخه و انجام یک قضاوت جرفه ای در جهت اینکه آیا نسخه می تواند پیچیده شود یا خیر را طلب می کند و البته اصلاح مشکلات و ابهامات آن دغدغه اصلی یک داروساز برای حفظ سلامتی و آسایش بیمار است.

۴) به طور معمول دارودرمانی ارزانتترین گزینه درمان و ابقاء سلامتی است و استفاده غیرمنطقی داروها مربوط به مصرف نامناسب، بی اثر و غیرایمن فرآورده های دارویی است. خوددرمانی بدون اطلاع کافی، سوء استفاده دارویی و توانایی محدود بیمار برای پرداخت و هزینه های درمان راههای مرتبط به مصرف خودسرانه و بدون تجویز پزشک را در پی دارد. بنابراین داروسازان با توصیه های مناسب خوددرمانی و خرید غیرضروری و ناصحیح دارو را کاهش می دهند.

۵) درجه مهارت داروساز مسئول فنی باید متناسب با وظایف باشد و مسئولیت وی قابل واگذاری به غیر نیست. وظایف مسئولان فنی داروخانه به حدی اهمیت دارد که چنانچه در داروخانه حضور نداشته باشند، نسخه پیچی بیماران تعطیل و مراتب در تابلویی در داروخانه به مراجعین اعلام می شود و در صورتیکه امر نسخه پیچی انجام گردد مطابق ماده ۴ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی مصوب سال ۳۴ داروخانه تعطیل و شخص فاقد صلاحیت به مجازات قانونی محکوم خواهد شد. ضمناً امور فنی داروخانه ها اموری نیست که مردم عادی قادر به تشخیص و اظهار نظر در مورد آنها باشند.

۶) دارو می بایست در پاکتهای سربسته و پوشیده شده قرار نگیرد و داروساز می بایست در حضور بیمار و با دردست داشتن نسخه، اطمینان نهایی را از صحت داروها حاصل کرده و نام و آدرس بیمار را چک کند.

داروسازان مسئولیت دارند که از ایمنی و اثربخشی داروهای مورد استفاده بیمار اطمینان حاصل نمایند و اطلاعات مورد نیاز را به صورت جامع و کامل از طریق "برچسب یا بروشور همراه با توصیه های گفتاری به بیمار انتقال دهند". بیماران نیاز دارند که اطلاعات مناسب و کافی در رابطه با داروی خود همراه با توصیه ها و توضیحات لازم را دریافت کنند.

۷) خوددرمانی یکی از مهمترین قسمتهای مربوط به حفظ سلامتی محسوب می شود. فعالیت کلیدی داروسازان در توصیه ها و تجویزهای دارویی به بیماران، در بیماریهای ساده و کوچک با ارائه داروهای بدون نسخه همراه با مشاوره با آنان است. این موضوع نیازمند مهارت داروساز در شناخت علائم و فراهم کردن اطلاعات موردنیاز جهت انتخاب داروهای مناسب بدون نیاز به نسخه و توانایی ارجاع بیماران خاص به متخصص مناسب است.

۸) انواع اشتباهات مربوط به نسخه می تواند شامل ارائه توضیحات ناکامل (حذف) و یا ارائه توضیحات نادرست (اشتباه) توسط پزشک معالج باشد. اشتباهات مربوط به غلط در نسخه در صورت عدم شناسایی و تصحیح می تواند تهدید بسیار بزرگتری را برای بیمار ایجاد کند که البته به مراتب سخت تر از شناسایی گروه اول (حذف عبارات) است و داروساز مسئول فنی داروخانه می تواند با شناسایی تداخل های دارویی و ناسازگاری و عوارض جانبی آنها از تجویز ناصحیح دارو جلوگیری نماید که نه تنها این ناسازگاریهای دارویی به بهبود علائم و شدت بیماری کمکی نمی کند بلکه بدلیل بروز عوارض جانبی لطمات جبران ناپذیری به بیمار وارد می آورد.

بدین ترتیب داروساز در حلقه درمانی در دسترس ترین عضو تیم خدمات سلامت می باشد که بیماران می توانند به آنها مراجعه نمایند. هم چنین باید بدانیم که:

۱. به منظور یافتن پاسخی برای مشکلات بهداشتی و درمانی نقش داروسازان در ارائه خدمات مراقبتهای اولیه افزایش می یابد.

۲. دسترسی بیمار به داروساز آسان تر و سریع تر و ارزان تر است.

۳. مردم داروساز را در بسیاری از موارد قابل اعتماد دانسته و ترجیح می دهند برای رفع مشکلات بهداشتی درمانی خود به وی مراجعه کنند.

۴. مرجع مناسبی برای کنترل شیوع، بروز و شدت عوارض و عدد بیماریها محسوب می شود.

۵. علائم اصلی مربوط به بیماریهای بدخیم را شناسایی کرده و به موقع بیمار را به پزشک ارجاع بدهد.

۶. عوارض جانبی داروها را تشخیص و در تعدیل مقدار مصرف یا ارجاع بیمار به پزشک، وی را راهنمایی کند.
۷. عوارض جانبی نادر و جدید داروها را شناسایی و به مراکز مربوطه اطلاع دهد.
۸. عدم موفقیت دارودرمانی یا پیشرفت روند بیماری را تشخیص دهد و توصیه های لازم را به بیمار و پزشک ارائه نماید.
۹. نگرانی بیمار را در مورد بیماریهای جزئی و علائم بی اهمیت کاهش دهد.
۱۰. خطاهای دارویی احتمالی پزشکان را شناسایی و برای تصحیح آنها با پزشک تماس گرفته یا بیمار را ارجاع دهد.
۱۱. هزینه های درمان را ارزیابی و ارزان ترین شیوه درمان را به بیمار و پزشک معرفی کند.
۱۲. تداخلات دارو - دارو، دارو - غذا، دارو - آزمون آزمایشگاهی را شناسایی و در کاهش عوارض مرتبط به پزشک و بیمار کمک کند.

به نظر می رسد عدم توجه کافی بعضی همکاران محترم مشاغل در داروخانه ها به این امر خطیر سبب گردیده است در سالهای اخیر اهمیت این جایگاه مخدوش و متأسفانه دیدگاه مسئولین امر و مراجعین محترم غافل از خدمات فنی غیر مستقیم ارائه شده توسط داروساز مسئول فنی داروخانه، تحت الشعاع عدم حضور فعال و مواجهه رو در روی بعضی از مسئولین فنی با مراجعه کنندگان قرار گرفته است.

سازمان بهداشت جهانی نیز بصورت کاملاً مشخص بر لزوم ارائه هر دو نوع خدمت مستقیم و غیر مستقیم صحت گذاشته و دریافت حق فنی را نیز به لحاظ هر دو نوع خدمت ضروری می داند، لیکن عدم اطلاع رسانی به مردم و مسئولین محترم سبب گردیده اهمیت خدمات غیر مستقیم داروساز در داروخانه نادیده گرفته شود.

اهم وظیفه داروساز در داروخانه طبق مستندات سازمان بهداشت جهانی (WHO) عبارت است از، **دادن اطمینان به بیمار :**

۱. در رابطه با اینکه دارو از منبع مطمئن تهیه می شود (با توجه به رشد تولید داروهای تقلبی در جهان).
۲. شرایط نگهداری دارو استاندارد می باشد.
۳. بسته بندی مجدد دارو در شرایط بهداشتی انجام می شود.
۴. ساخت داروی ترکیبی به روش علمی و در شرایط استاندارد صورت می پذیرد.
۵. هرگونه تداخل دارویی احتمالی با پزشک در میان گذاشته می شود.
۶. هرگونه هشدار و احتیاط در رابطه با مصرف دارو به بیمار اطلاع داده می شود.
۷. دستور مصرف دارو به بیمار توضیح داده می شود.
۸. به عنوان یک مشاور قابل اطمینان (برای توصیه های درمانی متعارف و مشاوره دارویی) به راحتی در تمام روز در دسترس می باشد.

از سوی دیگر با رعایت ماده ۲ قانون فوق الذکر، شرح وظایف مسئول فنی داروخانه در ارائه خدمات صحیح دارویی با هدف سلامت عرضه دارو به پشوتوانه دانش داروساز به شرح زیر تبیین گردیده است:

وظایف مسئول فنی داروخانه : مسئول فنی علاوه بر رعایت قوانین و مقررات موجود ملزم به رعایت ضوابط علمی و حرفه ای مربوطه می باشد.

- ۱- حضور فعال در داروخانه در ساعات تعیین شده طبق پروانه مسئول فنی داروخانه
  - ۲- کنترل نسخ و ارائه داروهای تجویز شده طبق ضوابط و امضاء و ممهور نمودن آنها
  - ۳- عرضه داروهای بدون نسخه مطابق فهرست و ضوابط اعلام شده از سوی وزارت و ارائه راهنمایی دارویی جهت استفاده از آنها
  - ۴- رعایت ضوابط مربوط به بسته بندی مجدد داروهای تجویز شده با ارائه توضیحات لازم و تحویل بهداشتی آنها
  - ۵- بررسی موارد ابهام و در صورت لزوم جایگزینی اقلام در نسخ تجویزی، پس از مشاوره با پزشک معالج
  - ۶- اعمال نظارت بر شرایط نگهداری داروها، شکل ظاهری، کیفیت فیزیکی و تاریخ مصرف و نحوه تدارک و عرضه داروها و اعلام اشکالات مشاهده شده در داروها برابر الگوی تعیین شده از طرف اداره کل
  - ۷- ساخت و ارائه داروهای ترکیبی طبق ضوابط با توجه به اصول علمی و فنی به نحوی که مانع سایر وظایف قانونی وی نگردد.
  - ۸- جلوگیری از دخالت افراد غیر مجاز در امور فنی داروخانه
  - ۹- استفاده از روپوش سفید با نصب پلاک مشخصات
  - ۱۰- همکاری با بازرسی یا بازرسین دانشگاه یا وزارت
  - ۱۱- تکمیل فرم ارزیابی فعالیت داروخانه طبق ضوابط و نگهداری در داروخانه جهت ارائه به بازرسین دانشگاه
  - ۱۲- تکمیل و ارسال پرسشنامه ها برای امور اطلاع رسانی و تحقیقاتی در ارتباط با برنامه تنظیم شده توسط وزارت بهداشت
  - ۱۳- نظارت بر اجرای Recall و انعکاس موارد بررسی جهت جمع آوری و عودت داروها طبق ضوابط
  - ۱۴- تلاش در جهت ارتقاء کیفیت ارائه خدمات به نحویکه روند بهبود در ارزشیابی سالانه داروخانه توسط دانشگاه ملموس باشد.
- همچنین در راستای تبیین حقوق بیمار در مؤسسات دارویی و ارتقای کیفیت خدمات و همچنین به منظور بهبود و ارتقای شاخصهای سلامت جامعه نقش داروساز در منشور حقوق بیمار در داروخانه به شرح زیر ابلاغ شده است:
- 1) داروساز با توجه به سطح آگاهی بیمار و در صورتیکه از گروه پزشکی باشد اطلاعات اضافی ارائه می نماید .
  - 2) داروساز در مورد تداخل داروهای تجویز شده در نسخه با غذا، داروهای دیگر و پاسخهای آزمایشگاهی بیمار را راهنمایی می کند .
  - 3) داروساز توصیه های مصرف دارو در حالت بارداری یا شیردهی را در صورت لزوم به بیمار اعلام می نماید .
  - 4) داروساز بیمار را در صورت مصرف "دارویی همزمان با سایر داروها" (داروهای OTC، ضدبارداری خوراکی و غیره) در صورت لزوم راهنمایی می کند .
  - 5) داروساز در صورتیکه بیمار دارای بیماری زمینه ای نیز هست، نحوه مصرف داروهای موجود در نسخه را به بیمار توصیه می نماید .

- (6) داروساز صحت دوزاژ تجویزی را با توجه به شرایط بیمار (سن، وزن و غیره) بررسی و در صورت لزوم با پزشک معالج مشورت می نماید .
- (7) داروساز عوارض جانبی مهم دارو را با توجه به برگه راهنمای بیمار (بروشور) با رعایت شرایط بیمار هشدار می دهد.

حال با حذف جایگاه داروساز از داروخانه، نتیجه ای جز تبدیل شدن داروخانه ها به سوپرمارکت دربر نخواهد داشت و می توان این امر را پیش بینی کرد که با حذف داروساز، بیمار با نسخه وارد داروخانه شده و نسخه پیچ هم مثل سوپرمارکت همه دارو ها را داخل یک پلاستیک بریزد و تحویل بیمار دهد. بیمار هر جور که دلش خواست مصرف کند، هر اتفاقی هم برای بیمار بیفتد کسی پاسخگو نیست. هر چه هم بیمار برای بهبودی و درمان خود هزینه کرده (آزمایشگاه < رادیولوژی > تشخیص < درمان) همه به یکجا با حذف مرحله آخر از بین می رود. می توان این تصور را نمود که داروهای شیمی درمانی، رادیوتراپی، رادیوداروها، هورمونها و ... راحت، بدون کنترل و نظارت و بدون نسخه در اختیار بیمار قرار می گیرد کسی هم مسئول و پاسخگو نیست؟ و چه فاجعه ای اتفاق خواهد افتاد؟ ... معلوم نیست؟

از آنجا که در هنگام مراجعه به داروخانه مواجهه حضوری با مسئول فنی داروخانه در جایگاه واقعی و قانونی خود انتظار بحقی می باشد ضمن فرهنگ سازی عمومی توسط اصناف مرتبط از جمله سازمان نظام پزشکی و انجمن داروسازان ایران و تبیین موازین صحیح علمی و حرفه ای توسط جامعه داروسازان کشور و دانشکده های داروسازی، تدوین و تصویب قوانین مرتبط همخوان با شرایط اجتماعی و بین المللی جاری آن جهت حضور مستمر، فعال و ملموس و تاثیرگذار داروساز واجد شرایط به عنوان مسئول فنی داروخانه در ارائه خدمات دارویی و درمان موثر لازم به نظر می رسد.